

De echte kosten van goedkoop Aziatisch natuursteen

□ **Quickscan**

Vrijwel al het natuursteen uit Azië wordt gewonnen onder arbeidsomstandigheden die niet voldoen aan internationale eisen. Gemeenten, de kopers van natuursteen, letten echter maar op één ding: de laagste prijs.

Er is veel mis met de arbeidsomstandigheden waaronder natuursteen wordt gewonnen. Kinderarbeid, lage lonen, verkapte slavernij, volgens deskundigen komt het allemaal voor en veel ook. Reden voor een boycot? Nee, vinden betrokkenen. Maar gemeenten moeten niet langer voor een dubbeltje op de eerste rang willen zitten. 'Inkopers bij gemeenten kijken alleen maar naar de prijs.'

Door Jan-Willem Wesselink

Natuursteen was tot zo'n jaar of tien geleden een absoluut luxe product. Het werd gebruikt voor dat ene speciale pleintje in de binnenstad dat net dat beetje extra moest hebben. Dat gold zeker in Nederland, waar het vrijwel niet in de bodem te vinden is. Maar de laatste jaren kan elke stad en elk dorp zich natuursteen permitteren. Niet alleen in de binnenstad, maar desgewenst ook daar buiten. Reden: het materiaal is in met name Aziatische landen als China en India de helft goedkoper dan in Europa. En aangezien de Aziatische leveranciers steeds beter begrijpen welke kwaliteitseisen hun Europese klanten stellen, doet het materiaal kwalitatief vrijwel niet meer onder voor Europees natuursteen.

Het probleem: lage lonen, verkapte slavernij, kinderarbeid

Maar voor niets gaat de zon op. Volgens Pauline Overeem van de Landelijke India Werkgroep is een groot deel van de uit Azië afkomstige natuursteen besmet. 'Als je een willekeurige lading natuursteen koopt, zonder je te verdiepen in de achtergrond van de groeve, heb je 90% kans dat de steen is gewonnen onder arbeidsomstandigheden die niet voldoen aan de internationale eisen van de International Labour Organization, de ILO.' De Landelijke India Werkgroep liet, samen met onder andere de Stichting Natuur en Milieu, onderzoek doen naar de sociale omstandigheden rond de winning van natuursteen in India, één van de grootste natuursteenleveranciers ter wereld. Daaruit komt een ontluisterend beeld naar voren waarin lage lonen, verkapte slavernij en kinderarbeid centraal staan. Een beeld dat

ook wordt uitgedragen door de grote Britse leverancier Marshalls. Op zijn weblog vertelt marketing director Chris Harrop over zijn reizen naar India: 'In een illegale groeve zie ik zie een jongen van elf jaar met een hamer aan het werk. Hij heeft voorbeelden van de maten waarin hij stenen moet hak-

'90% van de natuursteen voldoet niet aan de internationale eisen voor arbeidsomstandigheden.'

ken. Hij wordt per stuk betaald en hij werkt de hele dag, totdat hij een grote stapel heeft die wordt opgehaald door de verzameltractor die het naar de sorteerplaats brengt. Hij verdient 70 roepies (1,20 euro) per dag, als hij tenminste geluk heeft en genoeg materiaal vindt dat hij op maat kan slaan.' Marshalls is overigens één van de partijen die het probleem heel serieus neemt, dat blijkt niet alleen uit Harrops blog, het bedrijf levert ook daadwerkelijk duurzame natuursteen. Ook de Nederlandse leveranciers erkennen het probleem. Marco Schöhage van Michel Oprey & Beisterveld natuursteen werkt alleen met leveranciers die hij vertrouwt. 'Wij eisen van onze leveranciers dat er onder goede arbeidsomstandigheden wordt gewerkt. Dat controleren we ook. Maar het is al een stuk lastiger om hún leveranciers weer te controleren. Onze controles nemen ook niet weg dat we steeds weer

>>

De op dat moment 10 jaar oude Kumar Lama, breekt stenen in een groeve in het dorp Sitapaila, 20 kilometer van de Nepalese stad Kathmandu. De foto is genomen in november 2005. Lama werkt acht uur per dag in de groeve en verdient daarmee 35 roepies (op dat moment zo'n 50 eurocent). Het geld dient als aanvulling van het gezinsinkomen van de familie Lama. (Bron: EPA, foto ANP).

nieuwe problemen constateren. Het probleem leeft totaal niet in China en India. Al met al word ik niet gelukkig van de hele situatie.'

Terug naar het probleem. In het rapport van de India Werkgroep staat letterlijk dat kinderarbeid een normale zaak is in de groeves in India. 'Kinderen beginnen met werken, lang voordat ze veertien jaar oud zijn en moeten vaak gevaarlijke taken verrichten.' Volgens Overeem is dat echter niet het enige probleem. 'Kinderen worden vooral ingezet in de verwerkende industrie. In veel mijnen kom je helemaal geen kinderarbeid tegen, omdat ze het werk niet kunnen verrichten. Daar zie je andere problemen als extreme werktijden, slechte arbeidsomstandigheden en hongerlonen.' Om direct toe te geven dat het lastig is om daar één iemand de schuld van te geven. 'In de Indiase deelstaat Rajahstan wordt de landbouw geteisterd door droogte. Om toch wat te verdienen, trekken de boeren naar de groeves, ze hebben geen alternatief. Daar werken ze voor weinig geld, want voor hen tien anderen. Als ze meer geld nodig hebben, kunnen ze dat lenen. Niet van de bank, maar van de werkgever. Die werkgever vraagt woekerrentes, werknemers werken vanaf dat moment in feite om hun schuld af te betalen. Ze hebben niet langer de keuze om een andere baan te zoeken. Dat doen die mensen natuurlijk zelf, maar ze hebben geen keuze en weten niet beter. Maar eigenlijk is het verkapte slavernij. Ik hoor uit China dezelfde praktijken. In totaal gaat het om miljoenen mensen die lijden onder deze slechte sociale omstandigheden.'

Nuances

Maar Overeem is ook de eerste die toegeeft dat het probleem complex en ondoorzichtig is. Niet voor niets waarschuwt het rapport van de India Werkgroep voor het al te letterlijk interpreteren van tabellen en figuren. Ook Schönhage denkt in nuances: 'Er gebeuren veel slechte dingen, maar tegelijkertijd komen delen van China en India tot ontwikkeling door de natuursteen die Europeanen er kopen. In sommige gevallen is de productie in een paar jaar tijd verviervoudigd. Daarvoor zijn moderne fabrieken gebouwd waar wordt gewerkt onder de arbeidsomstandigheden die wij verlangen.

Het is ook niet zo dat de Chinezen of Indiërs niet willen, maar je kunt niet in één keer alles veranderen, hoewel wij er wel telkens om vragen. Sommige Chinese mijnen bestaan al 900 jaar. En dan komen wij en dan moet alles anders. Dat is natuurlijk vreemd. Aziaten hebben razendsnel onze technische eisen overgenomen en zijn ook best bereid om onze maatschappelijke eisen te accepteren, maar dat moet wel worden betaald. Als de arbeidsomstandigheden moeten verbeteren en de salarissen moeten stijgen, dan kost dat meer geld. En dat moet de opdrachtgever wel willen betalen.'

'Inkopers bij gemeenten kijken alleen maar naar de prijs. Daar worden ze ook op afgerekend. Er zijn inkopers die zo miljoenen hebben bespaard voor hun gemeente.'

Eén van de hoofdoorzaken: **het prijsbeleid van overheden**

Maar de opdrachtgever wil heel vaak niet, merkt Schönhage. 'In de natuursteenhandel werken twee prijsmechanismen. In het ene geval bepalen wij de prijs, afgestemd op de kosten en heeft de afnemer de keuze of hij dat wel of niet acceptabel vindt. Zo werkt het bijvoorbeeld in de consumentenmarkt. Dan is het relatief eenvoudig om een goede prijs te betalen en dus goede arbeidsomstandigheden bespreekbaar te maken. Maar bij leveranties aan overheden wordt openbaar aanbesteed en dan gelden andere regels. Het is in feite heel simpel: de overheid wil meestal als eerste de laagste prijs en daarna dat het product voldoet aan de technische eisen. Pas in allerlaatste instantie, als je al akkoord bent over de prijs, willen veel overheden garanties over bijvoorbeeld de arbeidsomstandigheden. Maar soms kan dat

De sector doet nu al aan zelfregulering

>> In november 2005 is de Werkgroep Duurzame Natuursteen opgericht door maatschappelijke organisaties in samenwerking met het bedrijfsleven.

>> De kern van deze Werkgroep Duurzame Natuursteen wordt gevormd door de Algemene Bond van Natuursteenbedrijven ABN; de bedrijven Opreij-Beisterveld en Feikema; de Landelijke India Werkgroep, Natuur en Milieu, CREM en SOMO. Ook MVO Nederland, COS Limburg en het Limburgse bedrijf RMP Grafmonumenten zijn nauw betrokken.

>> Doel is het volgens Pauline Overeem van de Landelijke India Werkgroep het nemen van ketenverantwoordelijkheid door alle ketenpartijen. Dit zijn in Nederland vooral de gemeenten, maar daarnaast ook de natuursteenbedrijven zelf.

>> Dit resulteerde in het opstellen van een gedragscode voor de internationale toeleveringsketen van natuursteen en natuurstenen producten. De Werkgroep test in 2007 deze gedragscode bij twee natuursteenketens van Nederlandse bedrijven in India en China. Najaar 2007 wordt de finale gedragscode breed bekend gemaakt voor sector, markt en publiek via beurzen en symposia. Vanaf 2008 gaat de Werkgroep samen met bedrijven en overheden in Nederland en in ontwikkelingslanden aan de slag met het opzetten van duurzame natuursteenketens.

>> Einddoel is om in 2010, maar liefst eerder, voldoende duurzame natuursteen te kunnen leveren om aan de vraag te kunnen voldoen.

>> De Werkgroep Duurzame Natuursteen roept andere partijen op om mee te doen. Meer informatie via telefoonnummer 030-2321340.

De natuursteen uit deze Chinese groeve wordt in Nederland volgens de meeste moderne arbeidsomstandigheden gelegd. Voor het in Nederland is, wordt het echter verwerkt door arbeiders zonder of met zeer beperkte beschermingsmiddelen.

helemaal niet tegen die prijzen. Het is voor ons reden om niet in te gaan op sommige openbare uitnodigingen, maar in de praktijk gaat er dan iemand anders er met die opdracht vandoor. Op die manier houden overheden het probleem dus in stand.'

Geen kwade opzet

Het verhaal van Schönhage wordt onderschreven door Joop Veth, kwaliteitscoördinator bij de sector Stadsbeheer van de gemeente Dordrecht. 'Inkopers bij gemeenten kijken alleen maar naar de prijs. Daar worden ze ook op afgerekend. Er zijn inkopers die zo miljoenen hebben bespaard voor hun gemeente. Aan de andere kant van het spectrum staan de technische mensen, maar die letten alleen op harde randvoorwaarden, op product-specificaties. De rest van de wereld is voor hen niet belangrijk, het is geen kwade opzet, ze zijn zich gewoon niet bewust van de sociale kant van het verhaal. In de huidige praktijk let dus niemand op sociale omstandigheden.' Veth is daar niet blij mee: 'Gemeenten hebben een grotere maatschappelijke verantwoordelijkheid dan gewone burgers. Dit mag dus niet.' Maar het gebeurt wel. Sterker nog, volgens Schönhage zijn de transportkosten de afgelopen vier maanden bijna verdubbeld en worden deze meerkosten afgewend op de leveranciers. 'Gemeenten zeggen: "We hebben toch een contract." Dat is natuurlijk ook zo, maar in een branche waarin

zulke scherpe prijzen gelden, zet je de leverancier dan wel enorm onder druk. Die wendt dat of af op zijn personeel of hij gaat failliet. Het is de vraag of je dat als overheid moet willen.' Maar waarom doet Schönhage daar nog aan mee? Hij heeft toch ook zijn maatschappelijke verantwoordelijkheid? 'Natuurlijk, maar dan kan ik de afdeling hier wel opdoeken. Wij proberen het zo goed mogelijk te doen, echter onder de huidige omstandigheden is dat niet gemakkelijk. Bovendien, stel dat wij stoppen met de handel met

'Als duurzaamheidseisen in het bestek worden opgenomen weet je van tevoren waar je aan toe bent.'

Azië, dan moeten we ook goed kijken naar de Europese mijnen. Ook daar gebeuren dingen die niet aan onze Nederlandse eisen voldoen. Dat is geen reden om niets te veranderen in Azië, maar het zet het wel in het juiste perspectief.' Ook Overeem van de India Werkgroep is niet voor het stoppen met de handel met Azië. 'Een boycot lost niets op. Betere prijzen betalen doet dat wel en het opzetten van een goed systeem om er zeker van te zijn >>

dat het geld ook bij de doelgroep terecht komt.' En zo heel veel extra geld hoeft dat niet te kosten, blijkt uit onderzoek van het Duitse onderzoeksbureau Südwind. Volgens dit bureau komt slechts een paar procent bij de mensen in de groeve terecht. Als dat bedrag wordt verdubbeld, is dat in de eindprijs maar van geringe invloed. Onderzoeker Friedel Hütz-Adams: 'Maar het is lastig de prijzen te verhogen, want juist door de lage lonen is Aziatisch natuursteen zo aantrekkelijk.'

De oplossing: hogere prijzen en een keurmerk

In Dordrecht werd in 2004 het Statenplein opnieuw bestraat. De gemeenteraad eiste op voorhand dat daar alleen duurzaam verantwoorde natuursteen voor werd gebruikt. Veth: 'Wij hebben het toen in het bestek opgenomen. Bij de aanbesteding moesten formulieren worden overlegd, waaruit bleek dat het materiaal aan onze eisen voldeed. Dat is gebeurd, we kregen fraaie Chinese papieren met veel stempels en een vertaling in het Engels. Opvallend genoeg kregen we voor het werk maar twee inschrijvingen, terwijl het toch om een fors bedrag ging.' Volgens Schönhage zou het zo altijd moeten. 'Als duurzaamheidseisen in het bestek worden opgenomen weet je van tevoren waar je aan toe bent.'

Toch is Veth niet helemaal tevreden met de 2004 gevolgde procedure. 'Ik heb geen idee hoe betrouwbaar die papieren uit China zijn. Wij hebben het er toen bij gelaten, maar je zou eigenlijk meer zekerheid wensen, bijvoorbeeld in de vorm van een keurmerk waaruit blijkt dat het voldoet aan de Europese voorschriften. Honderd procent zeker ben je nooit, maar in deze markt kan het veel beter dan nu gebeurt.' Schönhage is het daar mee eens en wil daar ook zijn verantwoordelijkheid in nemen: 'De hele keten is verantwoordelijk voor dit probleem, producenten, leveranciers én afnemers. Als we echt wat willen veranderen, moeten we dat ook echt met z'n allen doen.'

■ FACTS EN FIGURES

Natuursteen in Nederland

- >> Nederland verbruikt ongeveer 1% van de wereldconsumptie van natuursteen
 - >> In 2002* importeerde Nederland voor 138 miljoen euro aan natuursteen(producten) (1.652 duizend ton)
 - >> 215 duizend ton daarvan kwam uit ontwikkelingslanden (goed voor 55 miljoen euro)
 - >> 22% van die 215 duizend ton was bestemd voor landschaps-architectuur, 12% bestaat uit tegels (buiten en binnen)
- * Recentere gegevens zijn niet voorhanden
(Bron: CBI)

Sociale problemen in Indiase mijnen

De Landelijke India Werkgroep onderscheidt de volgende sociale problemen:

- >> lage lonen
- >> kinderarbeid
- >> slechte arbeidsomstandigheden
- >> moderne slavernij
- >> kastediscriminatie
- >> illegale onteigening
- >> seksediscriminatie
- >> arbeidsmigratie
- >> illegale mijnbouw

(Bron: Landelijke India Werkgroep)

Kinderarbeid in India

In India mogen kinderen tot en met 14 jaar niet werken in een aantal gevaarlijke beroepen en sectoren, waaronder mijnbouw. Kinderarbeid komt echter veel voor. Volgens statistieken van de Indiase overheid zijn er bijna 13 miljoen kindarbeiders maar ander onderzoek komt uit op 50 á 60 miljoen. Schattingen uit 2002 stellen dat 15% tot 25% van alle werkers in de mijnen op dat moment kind was.

(Bron: Landelijke India Werkgroep)

Voor in de agenda

- >> 10 oktober – Duurzaam Inkopen Dag: www.duurzaaminkopendag.nl
- >> 25 – 27 oktober – Natuursteenexpo: www.natuursteenexpo.com

Bronnen

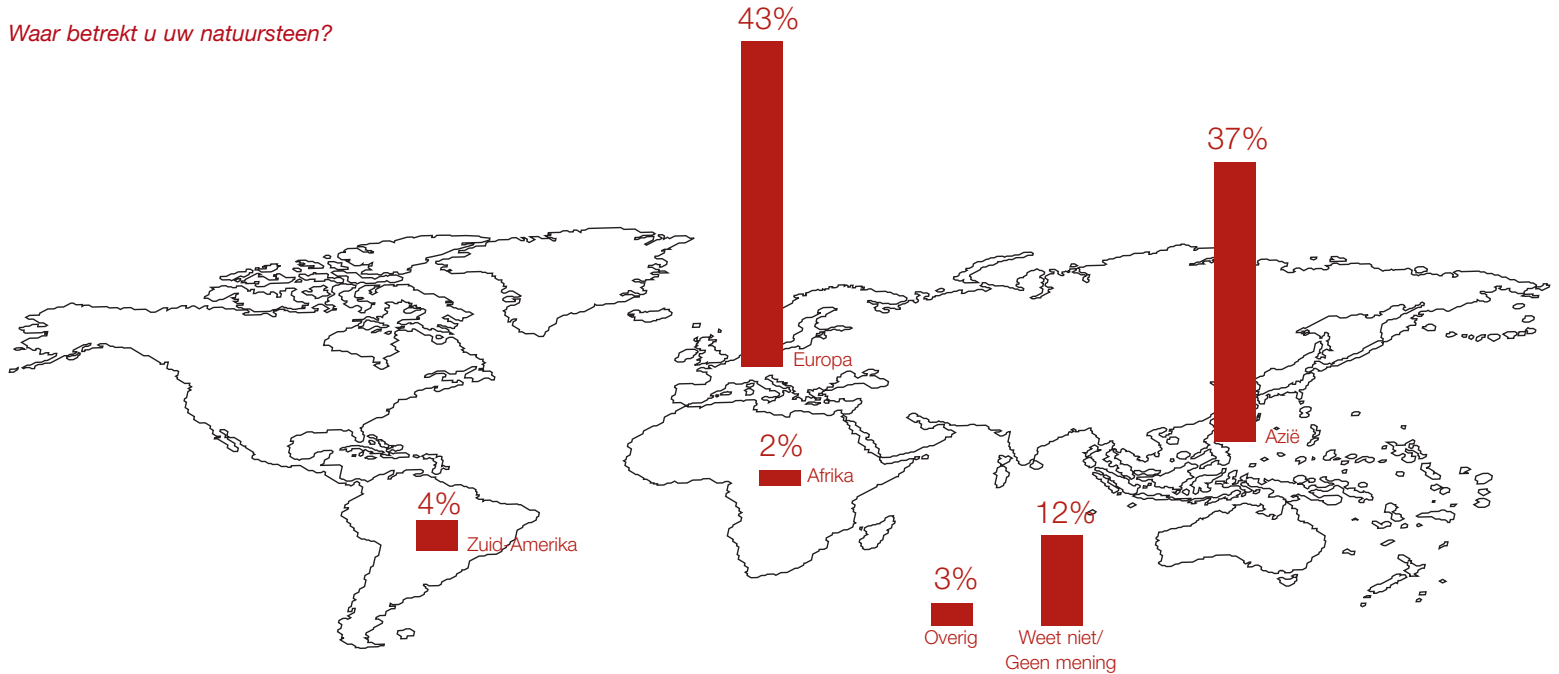
Naast interviews met de in dit artikel opgevoerde personen is gebruikgemaakt van de volgende bronnen:

- >> From Quarry to Graveyard, India Committee of the Netherlands, 2006 (gratis te downloaden van www.indianet.nl)
- >> Kinderarbeit in indischen Steinbrüchen, Was können Kommunen dagegen tun?, Südwind, ISBN 9783929704 (gratis te downloaden van www.suedwind.de)
- >> Natural stone and natural stone products, ECORYS Nederland B.V., uitgegeven door CBI, 2004 (gratis te downloaden van www.cbi.nl)
- >> Het weblog van Chris Harrop: www.marshallsforsustainablelandscapes.co.ukv

Natuursteenonderzoek: Wat niet weet, wat niet deert

Bijna tweederde van de Nederlandse openbare-ruimte-professionals is zich niet bewust van de duurzaamheidseisen waaronder gekochte of te kopen natuursteen wordt gewonnen. Voor slechts de helft van hen is dat reden om de natuursteen niet te kopen. Deze en meer conclusies zijn te trekken uit eigen onderzoek van Stedelijk Interieur.

Waar betreft u uw natuursteen?

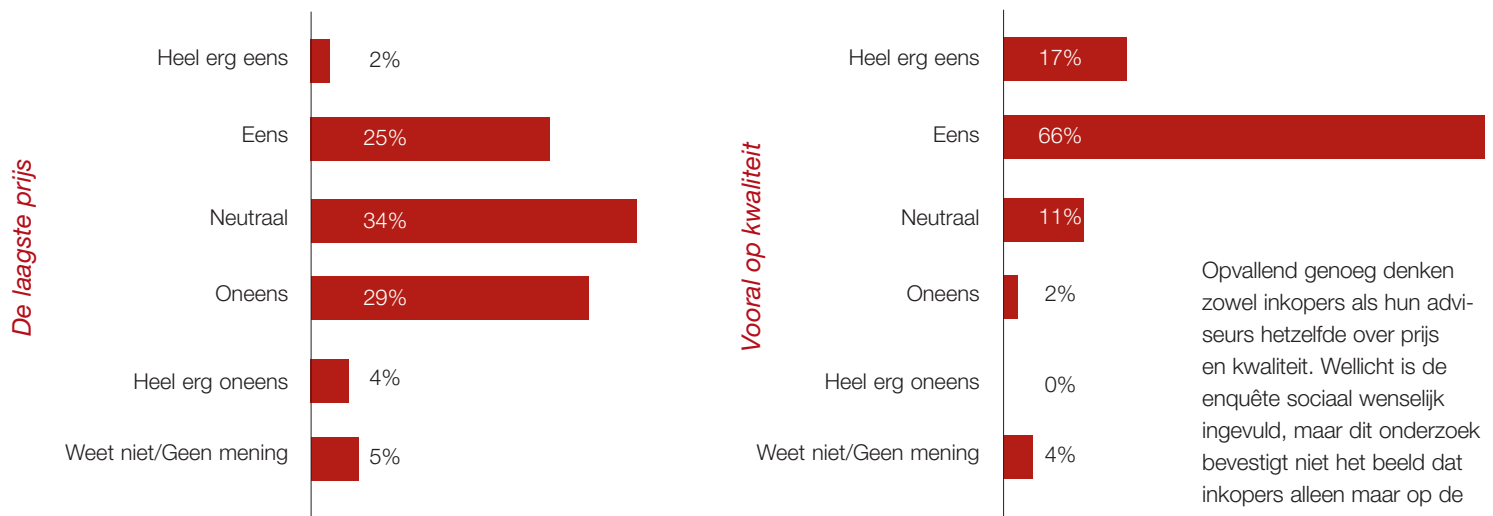
De respons was groot op het onderzoek dat Stedelijk Interieur deed onder openbare-ruimte-professionals. Dat is een eerste bewijs dat het onderwerp leeft. Dat werd onderstreept door diverse ingezonden reacties. Van heel positief 'Goed dat jullie dit onder de aandacht brengen', tot afkeurend 'Wilt u soms de natuursteenbranche de grond in boren?' De belangrijkste conclusies op een rij.

Azië belangrijke markt

Europa is voor de geënquêteerden de belangrijkste markt voor natuursteen in Nederland, maar Azië is een goede tweede. Deze uitkomsten zeggen natuurlijk niets over volumes, maar geven wel een indicatie van het belang van de Aziatische markt.

Kwaliteit is belangrijker dan prijs

Volgens de geënquêteerden is kwaliteit belangrijker dan prijs. Op de vraag waar bij de aankoop van natuursteen op werd gelet, antwoorden ze:

Opvallend genoeg denken zowel inkopers als hun adviseurs hetzelfde over prijs en kwaliteit. Wellicht is de enquête sociaal wenselijk ingevuld, maar dit onderzoek bevestigt niet het beeld dat inkopers alleen maar op de prijs letten.

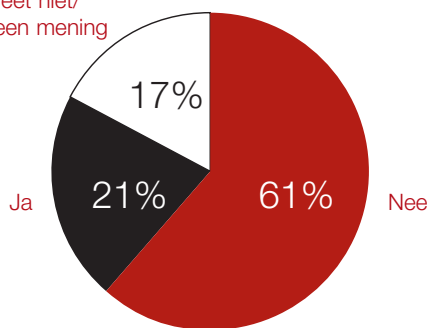

Duurzaamheid is in veel gevallen niet bekend, maar dat is lang niet altijd een reden om niet te kopen

Opvallend is hier niet alleen dat veel respondenten niet weten of hun natuursteen voldoet aan de eisen, maar dat van die groep slechts de helft daar waarde aan hecht.

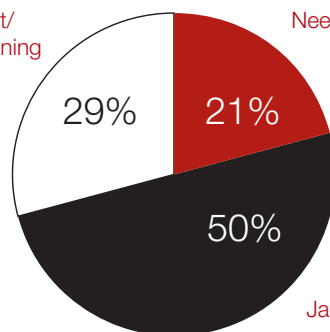
Bent u er altijd van op de hoogte of de gekochte of te kopen natuursteen voldoet aan internationale duurzaamheidseisen (arbeidsomstandigheden en milieu)?

Weet niet/
geen mening

Zo nee, is dat voor u een reden om de betreffende natuursteen niet te kopen?

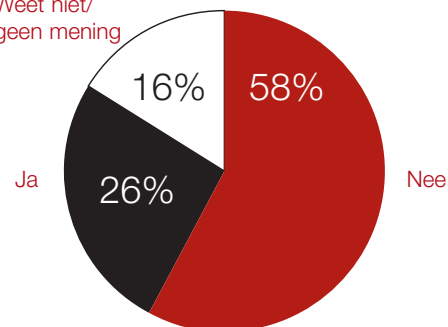
Weet niet/
geen mening

Omvang probleem niet bekend

Bent u zich bewust van deze omvang van het probleem?

Weet niet/
geen mening

Volgens Paulien Overeem van de Landelijke India Werkgroep kun je er met 90% zekerheid vanuit gaan dat een willekeurige lading Aziatisch natuursteen niet voldoet aan de internationale normen voor arbeidsomstandigheden en milieu. Voor veel geënquêteerden was dat nieuw.

De onwetendheid is groter onder kopers die aangeven in Azië hun natuursteen te kopen (66% van hen is zich niet bewust dat het probleem zo groot is). Ook is het probleem voor ambtenaren minder bekend dan voor ontwerpers (63% van de ambtenaren vulde 'nee' in bij deze vraag, terwijl 53% van de ontwerpers dat deed).

Verantwoording

Dit onderzoek is via een internetenquête uitgevoerd onder openbare-ruimte-professionals. Het is door 339 respondenten ingevuld, 163 van hen zijn betrokken bij de inkoop van natuursteen (29% als inkoop en in 71% in een adviserende rol).

De functie van de 163 volledige respondenten is:

Op welke manier bent u bij de openbare ruimte betrokken?

a	Ambtenaar bij de gemeente	51%
b	Ontwerper / stedenbouwkundige / (landschaps)architect	29%
c	Leverancier producten	8%
d	Adviseur	6%
e	Overig	6%

